

Uudet avoimen lähdekoodin hankintaohjeet

Matti Saastamoinen toimii avoimen lähdekoodin asiantuntijana Suomen avoimen lähdekoodin keskuksessa COSSissa ja konsultoi ja kouluttaa yrityksiä ja julkishallinnon organisaatioita avoimeen lähdekoodiin liittyvissä asioissa.

Lisenssimaksu nolla euroa ja samat toiminnallisuudet kuin kalliilla verrokilla – tarjoaako avoin lähdekoodi ilmaisen lounaan niin julkisorganisaatioille kuin yritysasiakkaille? Ei sentään, sillä myös avoimen lähdekoodin ohjelmien hallittu käyttöönotto ja hankinta vaativat resursseja. Avoimuuteen siirtymisen voi kuitenkin tuoda säästöjä, madaltaa riskejä ja mahdollistaa uusia yhteistyömahdollisuuksia organisaatioiden välillä.

Julkishallinto haluaa järjestelmät avoimiksi

Avoimuus on päivän sana julkishallinnon organisaatioiden tietohallintoyksiköissä. Avainsanat avoin lähdekoodi, avoimet standardit ja avoimet rajapinnat vilahtelevat siellä täällä ja siiloajattelusta halutaan siirtyä avoimeen malliin.

Näin erityisesti Oulun, Lahden ja Tampereen kaupungeissa, jotka ovat koonneet ”avoimuusjulistuksen” (<http://www.coss.fi/avoimuusjulistus>) korostaakseen avoimuuden merkitystä ja viestiäkseen ohjelmistotaloille, mitä kunnat haluavat tietojärjestelmiltä.

Oulun, Lahden ja Tampereen kaupunkien mukaan avoimeen maailmaan siirtyminen kuntien tietojärjestelmissä on lähivuosina pakko tehdä. Se

mahdollistaa muun muassa paremmat kilpailutusmahdollisuudet, tietojärjestelmien laadun paraneamisen, paremman yhteistyön eri kuntien välillä ja valtion rakenteissa ja merkittävät kustannussäästöt tietojärjestelmien hankinnassa ja ylläpidossa. Palveluita ei tahdota rakentaa yhden toimittajan varaan, suljettuja tietosiiloja ei saa olla ja kuntien rahat halutaan suunnata tietojärjestelmien kehittämiseen ylläpidon sijaan.

Avointen ratkaisujen yleistymiselle asetetaan toiveita muuallakin. Maaliskuisessa hallituksen kannanotossa todetaan, että avointen tietojärjestelmäarkkitehtuurien sekä avoimen lähdekoodin käyttöä julkisen hallinnon järjestelmissä halutaan edistää. EU-tasolla puolestaan on käynnissä useita hankkeita avoimen lähdekoodin ohjelmien käytön edistämiseksi ja tiedon lisäämiseksi. Sama trendi on nähtävissä lukuisissa maissa ja kunnissa – uusissa ohjeistuksissa ja tietojärjestelmähankkeissa teknologioiden avoimuus on yhä useammin huomioitu.

Löytämisen ja hankkimisen vaikeus

Internet on pullollaan eri tarkoituksiin luotuja avoimen lähdekoodin ohjelmia: pelkästään SourceForge.net-palveluun on rekisteröity yli 230 000 avoimen lähdekoodin projektia. Tämä ei ole pelkästään hyvä asia, sillä kypsien, aktiivisesti kehitettävien ja tuotantokäyttöön soveltuvien ohjelmien löytäminen vaatii usein paljon aikaa ja asiantuntemusta.

Täytyy myös muistaa, että arviolta yli 90 prosenttia SourceForge.netin projekteista voidaan luokitella kuolleiksi – ohjelmia ei ole kehitetty vuosiin tai juuri lainkaan alkua pidemmälle.

Kaikin puolin sopivan ohjelmiston löydyttyä usein seuraava tehtävä on etsiä luotettava yritys vastaamaan toimituksesta ja muista palveluista. Kun suljetuilla ohjelmistoilla on yleensä aina joku yritys vastaamassa työstä ja tarjoamassa palveluita, ei ole lainkaan tavatonta, että avoimen lähdekoodin ohjelmaa tukee ainoastaan vapaaehtoisista kehittäjistä koostuva yhteisö. Erityisesti vähemmän käytetyille ratkaisuille voi olla vaikeaa löytää kotimaista palveluntarjoajaa. Suomen avoi-

Avoin lähdekoodi pähkinänkuoressa

Avoin lähdekoodi on tapa kehittää ja jaella tietokoneohjelmistoja. Jokainen saa ilman lisenssimaksuja vapaasti käyttää, kopioida, muunnella ja jaella avoimen lähdekoodin ohjelmaa. Koska ohjelman lähdekoodi on saatavilla ja vapaasti hyödynnettävissä, kuka tahansa saa muokata tai teettää muutoksia ohjelmaan ja yhdistellä ohjelmia keskenään.

Asiakkaan kannalta yksi suurimmista avoimen lähdekoodin eduista on vapaus valita ohjelmisto ja toimittaja erikseen. Tämä vapauttaa teknologia- ja toimittajariippuvuuksilta, tuo joustavuutta ja vähentää riskejä. Suomessa avoimeen lähdekoodiin liittyvää yhteistyötä koordinoi Suomen avoimen lähdekoodin keskus COSS.

Lisätietoja:

Open Source Initiative, www.opensource.org

Suomen avoimen lähdekoodin keskus COSS, www.coss.fi

men lähdekoodin keskus COSS pyrkii auttamaan sopivan ratkaisu- tai palvelutoimittajan löytämisessä omasta yli 140 organisaation jäsenverkostostaan.

Voimassa oleva hankintalaki tekee ohjelmisto-hankinnasta omanlaisensa taiteenlajin ja avoimen lähdekoodin ohjelman hankkiminen tuo soppaan omat erityisomausteensa. Lähtökohta on, että hankintayksikkö ei voi kilpailuttaa tiettyä ohjelmistotuotetta, vaan sen on määriteltävä hankittavan ohjelmiston vaatimukset sekä tekniset ja oikeudelliset reunaehdot siten, että ohjelmisto sopii hyvin käyttötarkoitukseensa. Lisäksi totutut hankintamallit ovat kehittyneet miltei yksinomaan perinteisten suljettujen ohjelmistojen hankinnasta opittujen kokemusten kautta.

Avoimiin ohjelmiin, niiden lisensointiin ja avoimen lähdekoodin yritysten toimintakulttuuriin liittyy suljettujen ohjelmien maailmasta eroavia tekijöitä, jotka on syytä ottaa huomioon.

Apua virallisesta suosituksesta

Tämän vuoden alussa julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunta JUHTA julkaisi JHS-suosituksen avoimen lähdekoodin ohjelmien käytöstä julkisessa hallinnossa. Suosituksen tarkoitus on opastaa julkisen hallinnon organisaatioita avoimen lähdekoodin ohjelmistojen hankinnassa ja käyttöönotossa ja tarjota ohjeita edellä mainittuihin kipukohtiin. Suositusta voi suositella myös yksityisen sektorin toimijoille tärkeän ja ajankoh-
taisen tietosisältönsä vuoksi.

Suositustyötä koordinoi COSS ja sitä varten perustetussa työryhmässä oli edustajia eri ministeriöistä, Hanselist, Suomen Kuntaliitosta ja useasta kaupungista. Suositus on julkaistu JHS-suositukset -sivustolla osoitteessa <http://www.jhs-suositukset.fi/suomi/jhs169>.

Suositus tarjoaa perustiedot avoimesta lähdekoodista, käsittelee erityispiirteitä avoimen lähdekoodin ohjelmiston hankinnassa ja sisältää tietoa avoimen lähdekoodin lisensseistä, riskeistä ja niiden hallinnasta. JIT 2007 -sopimusehtoja tarkastellaan erikseen avoimen lähdekoodin näkökulmasta.

Varsinaisia suosituksia annetaan seitsemän kappaletta. Niissä muun muassa kehoitetaan hankkimaan ohjelmistot siten, että ohjelmistoja voidaan jakaa hallinnon ja kansalaisten keskuudessa, mikä käytännössä tarkoittaa ohjelmistojen hankkimista avoimen lähdekoodin lisenssillä. Myös avoimen

Suositukset

1. Huomioi ohjelmistojen jakaminen ja uudelleenkäyttö hankinnoissa
2. Julkaise muokatut ohjelmistot avoimella lisenssillä
3. Käytä avoimia standardeja ja rajapintoja
4. Tarkista lisenssin avoimuus
5. Varmista riittävä asiantuntemus käyttöönotossa
6. Kartoita ja vertaile vaihtoehtoja
7. Selvitä tietoturvariskit

Suosistusten sisältö tarkemmin: www.jhs-suositukset.fi/suomi/jhs169

lähdekoodin ohjelmistoon tehty muutokset suositellaan julkaisemaan, jotta myös muut pääsevät hyötymään niistä ja mahdollisesti jatkamaan kehitystyötä.

Parhaassa tapauksessa tämänkaltaisesta avoimesta ohjelmistojen kehitysmallista syntyy laajaa yhteistyötä esimerkiksi kuntien välille, jotka voivat hyödyntää jo tehtyä työtä säästäen kustannuksia ja keskittyen ohjelmistojen aktiiviseen kehitystyöhön.

Vaikka suosituksessa keskitytään avoimeen lähdekoodiin, niin hankinnoissa ei pidä unohtaa avoimia standardeja ja rajapintoja. Niitä ja avointa lähdekoodia käyttämällä on mahdollista varmistaa mahdollisimman suuri liikkumavara tulevaisuudessa.

Jo vuonna 2003 julkaistussa valtiovarainministeriön julkaisemassa suosituksessa valtion tietojärjestelmien koodin ja rajapintojen avoimuudesta korostetaan, että ”järjestelmätoimituksissa tilaajan tulisi ehdottomasti saada oikeus järjestelmän lähdekoodin hallussapitoon sekä järjestelmämuutosten tekemiseen ja teettämiseen”. Valmisohjelmistojen osalta tulisi ”huolehtia ainakin kriittisten järjestelmien koodin saatavuudesta Escrow-sopimuksin”.

Todellisuudessa koodia ei ole järjestelmätoimituksissa useinkaan saatu tai edes vaadittu ja vasta myöhemmin on herätty ongelmaan, kun järjestelmiä on haluttu päivittää tähän päivään tai saattaa toimimaan yhteen muiden järjestelmien kanssa. Muutostyö on voinut olla mahdotonta toimittajan markkinoilta poistumisen vuoksi tai liian kallista kilpailun puuttumisen vuoksi. Työtä ei ole voinut eikä saanut tehdä kukaan muu kuin alkuperäinen toimittaja. Vastaavaa loppukäyttöä jokaisen hankintayksikön ja yrityksen on syytä välttää.

Linkkejä

JHS 169 Avoimen lähdekoodin ohjelmien käyttö julkisessa hallinnossa, julkaistu 22.2.2009: <http://www.jhs-suositukset.fi/suomi/jhs169>

Hallituksen kannanotto, julkaistu 6.3.2009: <http://www.lvm.fi/web/fi/uutinen/view/834718>

Suositus valtion tietojärjestelmien koodin ja rajapintojen avoimuudesta, Valtiovarainministeriön työryhmämuistioita 23/2003, julkaistu 15.10.2003:

http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/04_hallinnon_kehittaminen/64242/name.jsp